

Bilder som förändrar världen

Tomas »Genusfotografen« Gunnarsson

Foto: Tomas Gunnarsson

Alla har rätt att drömma och att drömma stort. Att drömma är att fortfarande se alla möjligheter.

Fördomar och stereotyper blockerar de möjligheterna. Varje blockering och varje dröm som dör är en förlust. För drömmaren och för samhället. För oss alla. Det här kan vi ändra på.

Tillsammans. Om vi vill.

Den här bildhandboken är till för dig som vill göra Gävle och världen lite bättre.

Tack alla modiga fotografer som låtit oss använda era bilder som exempel. Och ett särskilt stort tack till er som tagit bilder för Gävle kommun, som vi nu insett inte håller måttet. Ansvaret ligger hos oss som beställt, valt och tryckt bilderna, för den könsstereotypa och exkluderande helheten de bildat. Vår ursäkt? Att vi inte haft en handbok i genusmedvetet och inkluderande foto förrän nu.

Innehåll

12/**Jazz**

34/**Alice**

46/**Basem**

Topp 10
genusklyschor!

24

Foto: Gun Wigh och Catharina Hugasson

INKLUDERING

- 6 Du kan inte bli vad du inte kan se
- 8 Att räkna för att se vem som räknas
- 10 Rätten att synas, höras och finnas
- 12 Förebild: Jazz
- 14 Att inkludera utan att markera
- 16 Förebild: Alma
- 20 Andra som inkluderat snyggt

Bra inspiration från
hela Sverige!

GENUS

- 22 Att se igenom den blå och rosa hjärntvätten
- 24 De tio vanligaste genusklyschorna i bilder *...och tips på hur du undviker dem!*
- 28 Ombytta roller
- 30 Förebild: Ludwig
- 34 Förebild: Alice
- 36 Duckface/stoneface
- 37 Morgans selfieskola

Den här bildhandboken är skapad av Tomas "Genusfotografen" Gunnarsson i samarbete med Gävle kommun. Den hjälper dig att ta och välja bilder som är genusmedvetna och inkluderande. Citera gärna men ange källa. © Gävle kommun 2016

Ansvarig utgivare: Johan Adolfsson
Text och foto: Tomas Gunnarsson,
www.genusfotografen.se
Granskad av: Hannah Lemoine

Grafisk form: Johan Dahlin,
Twist and shout
Tryck: Gävle Offset
Upplaga: 6 000 exemplar

16/*Alma*

**Bra checklistor
och tips oavsett
om du köper
bilder eller fotar
själv!**

56

42/*Christine*

40/*Jesper*

54/*Ikram*

37/*Morgan*

Foto: Tomas Gunnarsson

- 38 Vem bygger hus och vem bakar bullar?
- 40 Förebild: Jesper
- 42 Förebild: Christine
- 44 Förebild: Fanny
- 46 Förebild: Basem
- 48 Genusrenovering
- 50 Genusrenovering #2
- 52 Bra genusexempel från Gävle

CHECKLISTOR OCH RIKTLINJER

- 54 Vårt bildspråk: Varma, verkliga och vardagliga bilder
- 56 Checklistor och tips!
- 57 Upphovsrätt och annat

AVSLUTNING

- 58 Efterord
- 59 Ett stort tack till

Du kan inte bli vad du inte kan se

I VÅR VARDAG MÖTER VI tusentals bilder – i busskuren, morgontidningen, surfplattan, i böcker och broschyrer, på reklampelare och filmaffischer.

Många av dem bär på budskap som når oss undermedvetet.

Budskap om **genus**: hur vi ska vara för att vara "normala" och "riktiga" kvinnor och män, vad som är passande klädval, livsval, känslor och beteenden baserat på könstillhörighet.

Och budskap om **normer**: vad som är en normal familj, hudfärg, kropp och sexuell läggning i vårt samhälle, vem som förväntas kunna bli chef och vem som förväntas städa.

VI PÅ GÄVLE KOMMUN HAR som ansvar att se till att alla som bor och lever i Gävle känner att de har en möjlighet att förverkliga sig själva. Och där spelar bilder en väldigt viktig roll.

Bilder – liksom *förebilder* – visar oss vad som är möjligt. Om du aldrig har sett någon som liknar dig göra en speciell sak, är det troligt att du själv inte ens kommer på tanken att försöka.

Du kan inte bli vad du inte kan se.

VI HAR OCKSÅ SOM ANSVAR att skildra hela Gävle. Alla människor – oavsett kön, könsidentitet, hudfärg, religion, funktionsförmåga, sexuell läggning och ålder – är en del av Gävle. Och det ska synas i våra bilder.

Om du besöker gavle.se och letar information om idrottsföreningar, kulturrevenemang eller jobb och aldrig ser personer som ser ut som eller lever som du, känner du dig sannolikt utanför.

DEN HÄR BILDHANDBOKEN HJÄLPER DIG som tar, beställer eller väljer bilder att undvika könsstereotyper och genusklyschor, och att arbeta för en bildkommunikation som speglar alla.

Vi peppras dagligen av budskap om vilka vi kan vara. Men det kan räcka med en oväntad bild för att öppna ett litet fönster inom oss, och påminna oss om att vi är större än stereotyperna.

Källa: dn.se

*Svenska chefer är
tydligen äldre vita män
enligt Dagens Nyheter*

Gifta är de visst också

Att räkna för att se vem som räknas

DET FÖRSTA STEGET MOT EN jämställd och inkluderande bildkommunikation är att *räkna*. Hur många kvinnor och män syns i våra bilder? Och hur ser det ut om vi breddar blicken och även inkluderar kriterier som ålder, hudfärg, könsuttryck och funktionsförmåga?

Om man inte räknar är det svårt att få syn på obalansen som ofta finns – och då går den inte heller att förändra.

PÅ SIDAN TILL HÖGER HAR vi räknat antalet kvinnor och män* i bilder som togs somrarna 2012 och 2013 och som Gävle kommun har använt i marknadsföringsmaterial.

Vissa av bilderna hängde ett kort tag uppe som affischer i Stadshusets skyltfönster, men plockades snabbt ner eftersom de stötte på hård kritik från medborgare.

FÖR DET FÖRSTA KAN VI konstatera att könsbalansen är långt ifrån jämn. I bilderna förekommer 37 män och 21 kvinnor. Räknat i procent blir det 64 % män och 36 % kvinnor – vilket inte ens lever upp till vad Statistiska centralbyrån definierar som "OK"-jämförbart (en könsbalans på 60–40 % åt endera hållet).

Tittar vi inte bara på kvantitet, utan på vad folk faktiskt gör på bilderna, är bildserien en ännu större genusflopp. Pojkar och män är *aktiva* i bilderna. De spelar fotboll, paddlar kajak, åker skateboard och dyker från kajkanter. Flickor och kvinnor är däremot *passiva*. De sitter still, passar

barn eller tittar på män som gör saker. Det mest fysiskt aktiva en person av kvinnligt kön gör i bildserien är att försiktigt klappa en häst. (Och där snubblar vi in i en annan könsstereotyp; nämligen att hon ägnar sig åt ett typiskt "tjejigt" intresse.)

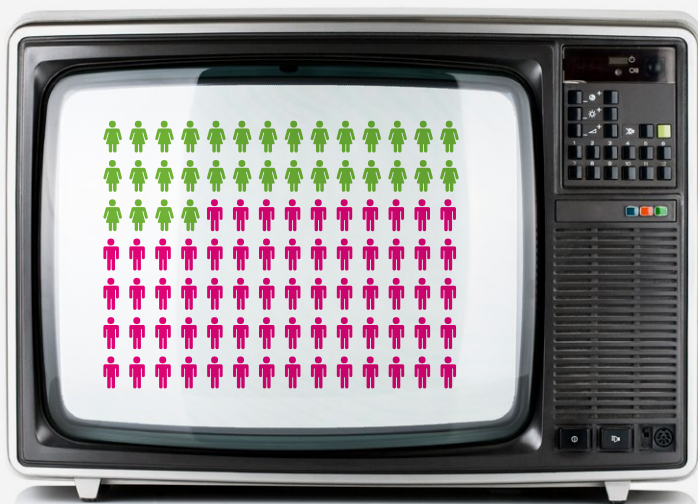
MEN VÄNTA. ÄN ÄR VI inte klara. Vi skulle ju granska bilderna utifrån fler faktorer än kön. Och när vi gör det blir det tydligt att inte alla Gävlebor får synas.

Det finns inga personer med (synliga) funktionsnedsättningar. Det finns inga regnbågsfamiljer eller par som är synbart något annat än hetero. Bara två personer som är 60+. Och bara två personer med till synes utomnordisk bakgrund. (Det blir en andel på 2,5 %, vilket kan jämföras med att 17,9 % av Sveriges befolkning har utomnordisk bakgrund, enligt Statistiska centralbyrån.)

Intrycket dessa bilder ger är att Gävle främst är befolkat av vita, vältränade män i 30-årsåldern, lite passiva flickor och ensamstående mammor. Och en mås.

*Självklart kan vi aldrig säkert veta någons kön bara genom att titta på den, men vi kan tillåta oss att ta fel någon gång om vi bara räknar tillräckligt många.

Foto: iStockphoto

I bara 31 % av alla svenska nyhetsartiklar och -inslag är huvudpersonen en kvinna.

Globalt är siffran 24 % kvinnor. Personer med en annan könsidentitet än kvinna/man existerar knappt i media överhuvudtaget.

Källa: Räkna med kvinnor, 2015.

Foto: Albin och Karl Bogren

Räkneexempel från bilderna som startade det hela

- Könslans: **21 kvinnor** (36%) och **37 män** (64%)
- Av personerna som är aktiva i bild är **25 pojkar/män** och **en (1) tjej**
- Antal äldre människor: **2**
- Antal personer med (till synes) utomnordisk bakgrund: **2**
- Antal (synliga) hbtq-personer eller regnbågsfamiljer: **0**
- Antal personer med (synliga) funktionsnedsättningar: **0**
- Antal måsar: **1**

Rätten att synas, höras och finnas

ATT TILLHÖRA NORMEN I SAMHÄLLET innebär att kunna se sig omkring och utan några som helst problem hitta människor att identifiera sig med – i filmer, tidningar, tv-soffor och möbelkataloger.

Ofta reflekterar den som tillhör normen inte över att den gör det, och är omedveten om att delar av befolkningen inte kan känna igen sig på samma sätt.

När bara normen får synas, förstärks den ännu mer, och det får de som inte passar in i den att ses som ännu mer främmande och avvikande.

Men bilder – eller frånvaron av bilder – påverkar inte bara hur vi ser på varandra, utan även på hur vi behandlar och bemöter varandra. Därför är det viktigt att synliggöra personer ur samhällsgrupper som ofta osynliggörs och att bekämpa fördomar och stereotyper som omgärdar dem.

STEREOTYPER ÄR MENTALA BILDER vi har av hur grupper av människor är. Hur män är, hur homosexuella är, hur Sandvikenbor är.

Problemet med stereotyper är att de krymper vår människosyn. De gör så att vi inte längre kan se den unika individen vi har framför oss, utan ser bara ett kön, en hudfärg eller en funktionsnedsättning.

Ett botemedel mot stereotyper är *fler bilder*. Att lyfta fram fler röster, fler berättelser, fler förebilder. Att visa att det även inom varje minoritet finns en mångfald av människor med olika erfarenheter, förutsättningar och drömmar.

ATT SYNAS ÄR ATT FINNAS. Om vårdpersonal aldrig har sett eller läst om homosexuella 70-åringar, existerar de kanske inte heller i deras medvetande när de möter nya patienter. Och så ställer de frågor om "din man", "din fru" eller om mamman/pappan till deras barn.

Många hbtq-personer ur den äldre generationen har levt ett helt liv i upplevd skam, antingen isolerade eller i hemliga relationer. Att då få såna frågor när de möts av vården gör att deras erfarenheter, relationer och kärlekar blir osynliggjorda ytterligare en gång.

EGENTLIGEN ÄR DET INGET ATT diskutera eller förhandla om. Vår verksamhet är till för alla människor som bor i Gävle kommun. Inte bara för vissa av dem.

Därför ska vi spegla mångfalden av människor som bor och rör sig i Gävle, så att alla känner sig sedda, tilltalade och delaktiga.

Foto: Albin Bogren

Här saknas
det en bild

I Gävle kommuns bildbank råder det ingen brist på heteropar som strosar i gyllenlövide parker och visar sin kärlek öppet på Gävles gator. Men var är alla par som inte består av kvinna och man? När bara heteropar får synas befästs heteronormen, vilket leder till ett samhälle där heterosexualitet ses som det normala, och homo- och bisexuella (till skillnad från heterosexuella) måste "komma ut".

När vi efterlyste modeller till den här handboken skrev Eileen Thormodsen (till vänster): "Hej! Jag spelar horn i Symfoniorkestern och är gift med Kerstin Monk. Frågan är om ni är intresserade av två 'helt vanliga' kulturtanter?" Veckan därpå åkte vi ut och fotograferade Eileen och Kerstin i deras hem i Harkskär.

Förebild **Jazz**

"Man får vara precis
vem man vill."

Jazz Bydén är en tekniktökig trettonåring som älskar datorer, Minecraft, skräckfilmer och ödlor. Han är också transsexuell.

— Vi förstod tidigt att det var något med Jazz, säger hans mamma Ullis. Att barnet vi kallade ”hon” inte var en tjej, utan en kille.

Som treåring ville Jazz att hans mamma skulle sluta köpa ”flickkläder” och ”flickleksaker” åt honom. Som femåring sa han att han ville heta Oliver. Och så fort han lärde sig om vad en transperson* är så förstod han att det var det han var.

— Jag tror att jag kollade på något tv-program på nätet, säger Jazz. Och sedan såg jag och mamma alla avsnitten, och jag visste.

JAZZ KOM UT som transsexuell för nära och kära på Facebook sommarlov innan sexan, och fick bara positiva kommentarer från både unga och vuxna.

Mamma Ullis – som kallar sig ”megastolt transmamma” och bloggar om deras gemensamma resa och möte med transvården på gulligaullis.blogg.se – följde med på ett möte med Jazz skola i byn Kilafors. Där berättade de för rektorn, kuratorn, skolsköterskan och tre av hans lärare. Han känner sig trygg och uppbackad av skolan och vågar vara helt öppen med sin könsidentitet (något långt ifrån alla unga transpersoner gör).

Inför mötet med vården var Ullis orolig – helt i onödan, skulle det visa sig.

— Man är ju beredd att få stå med stridsyxan i

handen när man vill något, men så kommer vi dit och de är jättetrevliga och tillmötesgående och respektfulla mot Jazz. Vi har haft tur.

Jazz reser till Uppsala med jämna mellanrum för att ta en stopphormonspruta (som ska skjuta upp puberteten) och prata med en psykolog. När han fyllt 18 år kommer han att kunna genomgå fler könskorrigeringar.

ATT SYNLIKGÖRA TRANSPERSONER kan rentav vara livsviktigt. Enligt en undersökning från Folkhälsomyndigheten har fler än var tredje transperson allvarligt övervägt att ta sitt liv det senaste året (en siffra som är fem gånger så stor som hos den övriga befolkningen).

Det säger något om okunskapen, hatet och diskrimineringen transpersoner möter i samhället, och smärtan av att inte få sin identitet respekterad.

— Problemet är folk som inte accepterar en för den man är, säger Jazz. Folk som inte har så himla mycket information, som behandlar mig som om jag vore en tjej. De tycker att ”tjejer ska vara tjejer och killar ska vara killar”. Men det är inte alls sant. Man får vara precis vem man vill.

*transperson är ett paraplybegrepp för personer vars könsidentitet eller könsuttryck inte stämmer överens med det juridiska kön som tilldelades en vid födseln och som bestämdes av hur ens kropp såg ut och tolkades då.

Foto: Tomas Gunnarsson

Jazz och mamma Ullis på Kilafors skolas skolgård. Ullis bloggar om deras resa och möten med transvården på gulligaullis.blogg.se.

Jazz med familj under veckans obligatoriska Idol-kväll: tvillingsyrran Sara, lillasyrran Bobbo, pappa Jay, mamma Ullis och Jazz.

Jazz på mattelektion. Han känner sig trygg och uppbackad av skolan och vågar vara helt öppen med sin könsidentitet.

Att inkludera utan att markera

EN BRA CHECKLISTA FÖR INKLUDERING hittar vi i svensk lag: de sju diskrimineringsgrunderna. De är, närmare bestämt, *kön, könsidentitet eller könsuttryck, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder*.

Om vi utgår från dem när nytt bildmaterial ska tas fram ökar chansen garanterat att vi inkluderar fler med vår bildkommunikation.

Men förutom att bara se till att personer ur underrepresenterade grupper synliggörs och finns med på våra bilder, finns det något annat vi bör tänka på?

Jo, det finns en fälla att passa sig för.

OFTA FÅR PERSONER SOM INTE tillhör normen i samhället bara finnas med just som representanter för sin grupp.

Personer med funktionsnedsättningar får oftast bara synas i sammanhang som handlar om just funktion. Hbtq-personer omskrivs ofta bara i media när det är Pridevecka eller handlar om hatbrott. När muslimer nämns som grupp handlar det i en stor majoritet av alla svenska nyheter om våld, terrorhandlingar, islamofobi eller spänningar i samhället.

Vad effekten av detta blir är att personer som tillhör de grupperna muras in i rollen som "avvikare". Som en egen kategori människor som bara får utgöra exempel på och uttala sig utifrån en statisk identitet. Medan vita heterosexuella cispersoner* utan funktionsnedsättningar får spela alla möjliga roller i filmer, kommunbilder och samhället i övrigt, och bara vara *människor* (de "neutrala").

TACK OCH LOV FINNS DET, om inte en magisk formel, en magisk formulering som kan hjälpa oss att undvika det här problemet.

Att *inkludera utan att markera* innebär att låta vem som helst få representera människan, medborgaren, Gävlebon, i vilket sammanhang som helst.

Låt samkönade par illustrera texter som inte har ett dugg med sexuell läggning att göra.

Låt muslimer uttala sig och figurera i sammanhang som inte alls har med religion, invandring eller etnisk bakgrund att göra.

Låt ett "könsöverskridande" klädesplagg, ett religiöst attribut, en synlig funktionsnedsättning eller en oväntad ålder vara en obetydlig, okommenterad detalj i bilderna. Liksom de borde vara i samhället.

*cisperson

Någon vars könsidentitet och könsuttryck stämmer med det juridiska kön som registrerades vid födseln. Det vill säga, någon som inte är en transperson.

Diskrimineringsgrunderna

Kön: Det kön som registrerats juridiskt för ett barn vid födseln eller efter en genomgången könskorrigerings hos en vuxen.

Könsidentitet och könsuttryck: Det sätt på vilket en person upplever eller uttrycker sitt kön. I lagen skyddas den person vars könsidentitet eller könsuttryck inte överensstämmer med det omgivande samhällets normer för hur kön uppfattas.

Etnisk tillhörighet: Nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg eller annat liknande förhållande.

Religion eller annan trosuppfattning: Världsreligionerna eller en tro som är att likställa med religion. Ateism räknas också.

Funktionsnedsättning: En varaktig fysisk, psykisk eller begåvningsmässig begränsning som genom skada eller sjukdom fanns vid födseln, har uppstått därefter eller förväntas uppstå.

Sexuell läggning: Vem en person blir attraherad av. Lagen definierar sexuell läggning som homosexuell, heterosexuell eller bisexuell läggning.

Ålder: Uppnådd levnadslängd.

Foto: iStockphoto

GÖR GÄVLE I HÖST!
**SOLNEDGÅNG
VID HAVET**

På affischen: Alma Bergqvist, 10 år, som spelar elhockey i korpföreningen Heros.

Förebild Alma

KOMMUN

Tioåriga Alma Bergqvist är en grym elhockeyspelare och en äkta sportnörd. När hon inte spelar elhockey på högsta växeln i Bollhallen på Gävle strand om söndagarna håller hon järnkoll på Gefle IF:s matcher.

I april 2014 var hon med i Lilla Sportspegeln efter att ha skickat in en bild på sig själv när hon spelade elhockey. Och efter att ha kommit i kontakt med Gefle IF-spelare via lekterapi på barnkliniken på Gävle sjukhus såg hon förra sommaren till att hon fick leda ut Gefle IF-spelare på planen inför en match (som hon sett att barn brukar få göra).

PERSONER MED FUNKTIONSNEDSÄTTNINGAR skildras ofta som passiva eller med ett tycka synd om-perspektiv (som offer), inte som aktörer med möjlighet att delta aktivt i samhället.

Det mönstret vill vi bryta. Och varför inte med Alma, som är ett utmärkt exempel på en engagerad och sport-tokig ungdom, alldeles oavsett sin medfödda muskel-sjukdom som gör att hon använder rullstol.

Varför inte låta en actionbild på Alma när hon blir skyttedrottning under en träningsmatch fronta en affisch om höstlovsfirande?

••••• TELIA

Utbildning &
barnomsorg

Omsorg &
hjälp

Uppleva &
göra

Du är här: Gävle kommun > Uppleva & göra > Idrott, motion och

Besökare

Mötesplatser

Bibliotek

Kultur

Idrott, motion och friluftsliv

Friluftsliv och motion

Bad

Fiske

Gavleån

Regler för fisket

Registrera fiskekort

Rapportera
fiskefångst i
Gavleån

Testeboån

Hemlingby friluftsområde

Gavleån

Gavleån bjuder på ett fint
gratis om du fiskar nedströms
Boulognerskogen.

För att du även i framtiden ska kunna
måste följas. Därför krävs det att du
och **fiskekortet** som ett bevis på
gäller.

Obs! Nya regler från 2015-01-01
fiskereglerna.

Ett strålande exempel på att inkludera utan att markera från Kultur & fritid Gävle. En bild som används på en av gavle.se:s mest välbesökta sidor och som gör upp både med bilden av den stereotypa fiskarens kön och etnicitet.

Andra som inkluderat snyggt!

Exempel från hela Sverige på företag, organisationer och kyrkor som inkluderat utan att markera.

Åhléns

Japp! Så här ser Sverige ut 2016. Åhléns tänkte på att skildra den mångfald som finns i Sverige idag när de satte samman det här glada lussetåget (genuspluspoäng för att pepparkaksfiguren också fick vara Lucia!).

Foto: Joel Rhodin/Mink Management

Magasin 21

Hur ofta ser du 91-åringar pryda tidningsomslag? Här får konstnären Kickan Malander fronta framsidan till Magasin 21 utgiven av Gävlebaserade SERGIO Magazine.

Foto: Jonas Forsberg

Helsingborgs stad

I en reklamkampanj för Kulturkortet lät Helsingborgs stad en rad olika personer komma ut som stolta kulturtanter. Bland andra transkvinnan och medarbetaren Léoni Widerberg (övre bilden).

Fotograf: Anna Alexander Olsson

Beställare: Mattias Orre, Helsingborgs kulturförvaltning

Idé/projektledning/copy: Mårten Vennelin

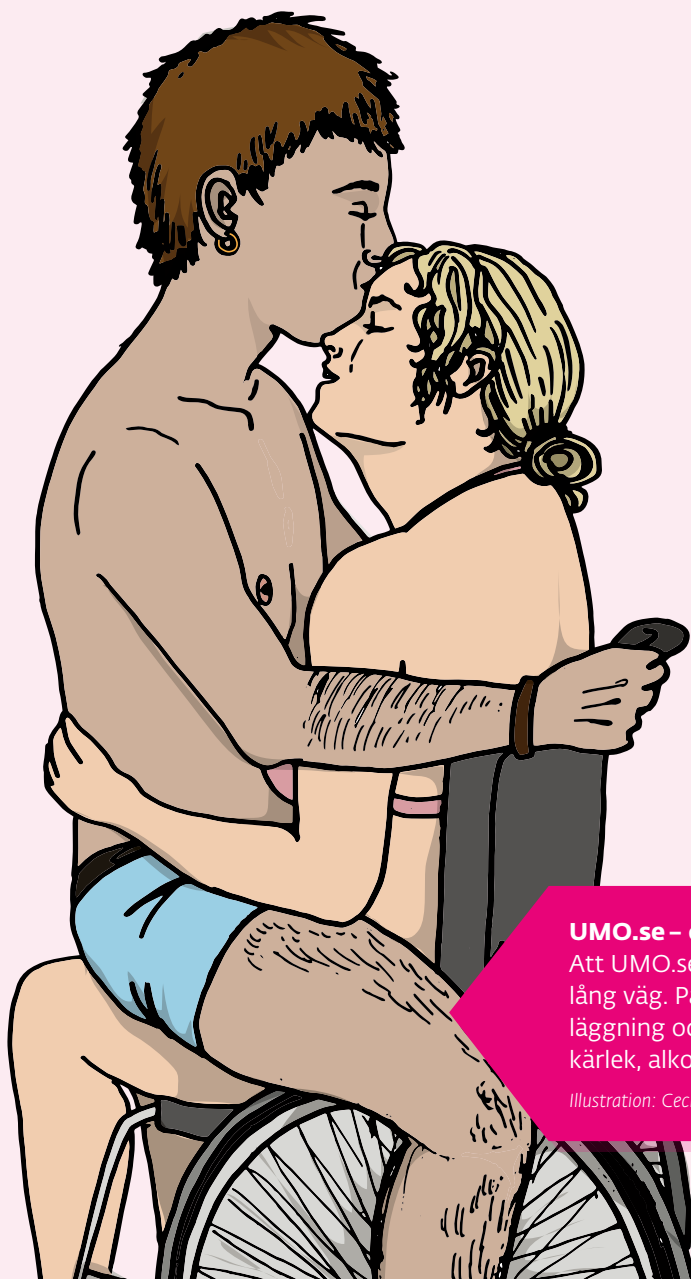

Nettbuss Stadsbussarna i Gävle

Nettbuss upptäckte 2012 att deras tidtabell visade upp en bild som borrar av alla tänkbara normer: en kritvit (våldigt blond!) heterokärnfamilj bestående av mamma, pappa och två barn. Om man dessutom väger in klass: är det här verkligen en familj som ens åker buss, eller har de en Volvo? Nettbuss tog hjälp av SERGIO Magazine i Gävle för att lyfta fram olika resenärer i omslagsbilder som representerar fler Gävlebor.

Foto och produktion högra omslaget:
Jonas Forsberg och Linnéa Manzanaras

Störst av allt är kärleken!
Under 2013 vigdes 17.249 par i Svenska kyrkan. Men kan du gissa vilken månad det är populärast att gifta sig?

Foto: Patrik Häggqvist //IKON

Svenska kyrkan

Snyggt, Svenska kyrkan! Till ett quiz om bröllop på deras Facebooksida valde de en bild från Magnus och Elias vigsel, och lät dem (helt okommenterat) representera något annat än sin sexuella läggning, nämligen äktenskapet, eller kärleken.

Foto: Patrik Häggqvist

UMO.se – din ungdomsmottagning på nätet

Att UMO.se är superkompetenta när det gäller inkludering syns på lång väg. På deras sajt får ungdomar av olika hudfärg, könsuttryck, läggning och funktionsförmåga illustrera deras texter om sex, kärlek, alkohol och annat ungdomar grubblar över.

Illustration: Cecilia Birgersson Nordling

Att se igenom den blå och rosa hjärntvätten

PÅ HÖGER SIDA SER DU en bit av skörden från en genusspaning på stan gjord med två klasser från Vasaskolan en eftermiddag i Gävle centrum.

Det krävs inte många kliv genom stan för att nås av bilder fullproppade med könsstereotypa budskap, som ger en begränsande bild av vad det innebär att vara kvinna eller man, "kvinnlig" eller "manlig" – och oftast visas inga alternativ mellan eller bortom de kategorierna.

Reklamforskning har visat att budskap som når oss undermedvetet är de mest effektiva. Därför är det viktigt att ha en kritisk blick och ständigt ifrågasätta vad bilderna som omger oss varje dag egentligen säger.

BARN LÄR SIG TIDIGT ATT det gäller att välja "rätt" kläder, leksaker och egenskaper för att bli uppfattade som "normala" flickor och pojkar (eller för att ens bli tolkade som "rätt" kön av andra när de är små).

Överallt finns budskap om att flickor och pojkar är *olika*. Rosadränkta dockhus, barnvagnar och sminkprylar som säger att ens roll som tjej/kvinna är att ta hand om andra, hemmet och sitt utseende. Blåddoppade actiongubbar, byggsatser och sportprylar som säger att livet som man handlar om makt, styrka och spänning.

Intressant nog är det exakt samma budskap som förmedlas av bilder i media och reklam. Bilder på handlingskraftiga statusmän bakom stora skrivbord, eller som idrottar, jobbar, uppfinnar och erövrar. Kvinnor som *behagar* – antingen med sitt yttre eller bullbak (eller både och). Kvinnliga makthavare som får sitta *på* sina skrivbord istället för bakom dem.

BILDVÄRLDEN ÄR OFTA EN MER stereotyp plats än den verkliga. Och just därför har den en konserverande kraft.

Vi människor tenderar att notera och lyfta fram det som bekräftar våra tankar och fördomar, snarare än det som utmanar dem.

Som fotograf är det till exempel lätt att ens fokus fastnar på de aktiva, skateboardåkande killarna (eftersom det är sportiga, actionsökande killar vi är vana att se), inte på de lika skickliga brädåkande tjejerna bakom dem.

Sedan åker bilderna upp på idrottsföreningens sajt eller in i tidningen, med tjejerna i skuggan – och så hittar färre potentiella skatestjärnor som är tjejer till rampen.

På samma sätt: om vi tror att flickor genetiskt är mer omvårdande, kommer vi att uppmärksamma (och föreviga) dem mer när de leker med dockor än med bilar, och pojkar mer när de klättrar i träd än när de trär halsband. Och så fortplantas genusfördomarna ytterligare.

VI PÅ GÄVLE KOMMUN SKA inte prångla ut könsstereotypa bilder. Vi ska inte förminska eller blockera människors fantasi om vilka de kan vara. Vi ska göra det motsatta: ge människor större handlingsfrihet att forma sina liv utan att tvingas in i snäva könskostymer.

Det finns inte *två* sätt att vara på. Det finns lika många sätt som det finns människor.

Foto: Medley Produktion: Mecka

Spindelmannen med barnvagn! En normkreativ bild från leksaksföretaget Leklusts katalog som visar att det går att vara både superhjälte och omhändertagande.

Vad betyder ordet genus egentligen?

Ordet genus betyder "socialt och kulturellt skapat kön". Det handlar alltså inte om biologiskt kön, utan om allt som stämplas som "kvinnligt" och "manligt" i vårt samhälle och hur dessa könsförväntningar formar oss från att vi är mycket små.

De tio vanligaste genusklyschorna i bilder

... och tips på hur du undviker dem.

1 Änglar och mördare

Foto: Gun Wigh och Catharina Hugosson

Anna Gullberg och Daniel Nordström har samma jobb. De är chefredaktörer på Gävles dagstidningar Gefle Dagblad och Arbetarbladet. Ändå är de avbildade totalt olika.* Anna ler varmt med en designmönstrad kaffemugg i handen. Daniel ser ut som att han tänker dra kniv, hugga ner dig och dumpa ditt lik i Gävleån.

KLYSCHAN: Att kvinnor ler och tittar bekräftande in i kameran medan män är allvarliga och tittar någon annanstans (på något viktigare, utanför bild) eller möter kameran med en iskall, dominant mördarblick.

PROBLEMET: Att kvinnor alltid måste le på bild befäster en förväntan om att kvinnor ska vara mjuka, tillgängliga och medgörliga. Det leder också till att kvinnor som *inte* ler – som kanske inte har något att le åt för tillfället eller bara är väldigt koncentrerade – tolkas som arga och otrevliga, medan män med exakt samma ansiktsuttryck tolkas som seriösa och bestämda. Bilder på män med känslolokalla mördarfejs i media och reklam befäster ett mansideal som säger att en man ska vara hård, herre på täppan och ha

kontroll (aldrig visa sig svag eller i underläge). Ett ideal som kan vara en av orsakerna till att vissa män hellre dör än att tappa sin manliga heder. (70% av alla självmord i Sverige begås av män, och det är den vanligaste dödsorsaken för män i åldrarna 15–44 år.)

LÖSNING: Låt sammanhanget och budskapet få styra om personen ser glad eller arg ut – inte könet. Men för att bryta det rådande genusmönstret, låt även kvinnor slippa le ibland och bara se viktiga och beslutsamma ut. Och låt män se söta, mjuka och glada ut också. (Lite kul måste det väl vara att vara man ibland, eller?)

* Bilderna av Anna och Daniel är tagna vid olika tillfällen och monterade tillsammans.

2

Passiva kvinnor och aktiva män

Åker rullskridskor på stranden?

Burnar med crossen

Källa: Nöjesmix

Är inte ens blöt?

Går BORT från sin vattenskoter??

Ser ut att fiska på riktigt

Ett modereportage med sporttema ur den Gävlebaseade tidningen Nöjesmix (numera nedlagd). Visst känns kvinnornas sportprylar mest som alibin för att visa upp deras kroppar, medan männen faktiskt får utöva sina sporter trovärdigt?

KLYSCHAN: Att män får använda sina kroppar till att idrotta, jobba och göra saker i bild, medan kvinnor får sitta still, posera eller visa upp sina.

PROBLEMET: Presterande män och poserande kvinnor i media, reklam och kommunbilder bidrar till att vi fokuserar mer på kvinnors yta och mäns bedrifter i samhället överlag. Att mäns kroppar får handla om styrka och funktion – kvinnors om sex och dekoration.

LÖSNING: Visa kvinnor in action, när de håller tal, skjuter mål och sparkar röv. Och låt män få slippa prestera hela tiden. Ditt värde som man sitter inte i dina prestationer, liksom ditt värde som kvinna inte sitter i ditt utseende.

Fler genusklyschor på nästa uppslag →

3

Kvinnor med makt som förminskas och sexualiseras

Varför skulle hon vara det?

Foto: Mikael Lundström

Näringslivets mäktigaste kvinna 2013 var Petra Einarsson, vd på Sandvik MT, enligt tidningen Veckans Affärer. Och så här valde de att avbilda henne. Sittande på ett konferensbord (som en vas?), med särade läppar (kroppss- och bildspråk för "upphetsad") och med en rubrik som antyder att hon är modig och beslutsam – trots sitt kön?

KLYSCHAN: Att kvinnor med makt får sin maktposition förminskad i bilder genom sexiga, busiga och absurda poser. De framställs också ofta – till skillnad från manliga chefer och beslutsfattare – som känslolösa.

PROBLEMET: Att fokus läggs på kvinnors attraktivitet, även i sammanhang som ska handla om deras yrkesroll, leder till ett samhälle där kvinnor bedöms utifrån sitt utseende och inte vad de kan. Betonandet av kvinnliga

makthavares känslor bekräftar en underliggande kulturell föreställning om att mannen är det logiska och förnuftiga könet, kvinnan det bräckliga och irrationella.

LÖSNING: Antingen ber vi alla industriföretagschefer att hoppa upp på sina skrivbord, sära på läpparna och hålla om sina ben, eller så ber vi ingen att göra det. Antingen frågar vi alla chefer när de grät på jobbet senast, eller så fokuserar vi på deras ansvar, visioner och resultat.

4

Små kvinnor och stora män

Foto: Albin Bogren

KLYSCHAN: Att kvinnor fotograferas snett uppifrån och män snett nerifrån. Gäller även i bilder på barn.

PROBLEMET: Att avbilda någon nerifrån är ett beprövat sätt att få någon att se större och betydelsefullare ut. Att fotografera någon uppifrån kan få personen att se mindre och mer undergiven ut, som om du som betraktare står över den som visas (i både bildlig och bokstavlig mening).

LÖSNING: Möt alla på samma nivå. Ögonhöjd är ett både neutralt och logiskt perspektiv för porträtt som ändå lämnar oändliga variationsmöjligheter i övrigt.

Foto: Marie-Louise Andersen

5 Män på kontoret och kvinnor i naturen

KLYSCHAN: Att män fotograferas i sina arbetsmiljöer och professionella sammanhang medan kvinnor tas ut från kontoret och ur yrkesuniformen och får posera i trädgårdar, lövhögar och bakom husknutar.

PROBLEMET: Att plåta kvinnor i naturmiljöer är ett sätt att skildra dem som härliga och jordnära. Ofta blir konsekvensen dock att du måste läsa texten till bilden innan du ens fattar vad kvinnan på bilden jobbar med. Män brukar inte bli ombedda gå långt ifrån kontorstolen när bilder ska tas, och det framgår ofta – tack vare produkter, miljö, uniform eller rekvisita – med all önskvärd tydlighet vad de jobbar med. (Vilket ibland kan kännas lite väl sakligt och tråkigt.)

LÖSNING: Vid det här laget borde du kunna gissa... *Behandla alla lika oavsett kön!* Men en bra grej kan vara att välja en miljö som är relevant för textens budskap.

Upe till vänster: före detta chefen för Gävle Konserthus Beryl Lundberg, som leker tittut bakom en husknut på bild i Gestrike Magasinet. Nere till höger: den nya konserthuschefen Örjan Hans-Ers, som varken får leka tittut med skägget eller huvan.

Bubblare!

Foto: Albin Bogren

6

Källa: Nettbuss Stadsbussarna i Gävle

7

Foto: Tomas Gunnarsson

9

8

Foto: Mats Bengtsson

10

Foto: Stéfan Estassy/Högskolan i Gävle

- 6. Kvinnor som sitter eller ligger i bild, medan män står.
- 7. Kvinnor som skildras som varma, omtänksamma och relationsinriktade.
- 8. Män som skildras som självupptagna, målinriktade och seriöst svartvita. (Kolla in vapnet, förresten.)

- 9. Män som sitter med benen brett isär (så kallad "man-spreading"), medan kvinnor sitter med benen ihop eller korsade.
- 10. Att kvinnor och män fotograferas för sig, i könssegrerade grupper. Forskning visar att människor faktiskt kan umgås över könsgränserna!

Ombyttta roller

IKON

Visst är det här en konstig bild?!

VARFÖR SKULLE MAN BE NÅGON BARA HÄNGA MED ARMARNA OCH SE ILSKEN UT PÅ BILD? TJA, PRECIS SÅ ÄR VI VANA ATT SE VÅRA MAKTHAVARE SKILDRAS... ÅTMINSTONE DE MANLIGA.

Foto TOMAS GUNNARSSON

GENUSFOTOGRAFEN ger Gävles före detta kommunalråd **CARINA BLANK** instruktioner: "Se ut som att du ska krossa oppositionen." **CARINA:** "Det har jag redan gjort."

Foto: Tomas Gunnarsson och Anders Lindén

Möt vår kommunikationschef, Johan Adolfsson. Trebarnspappan som får Gävleborna att lyssna.

"Näe, så här kan väl ändå inte en inflytelserik kvinna ha skildrats på ett tidningsomslag?" tänker du kanske nu. Gissa igen. Googla på **ABF** och **Katrine Kielos** så ser du en respekterad författare och politisk skribent som ligger på golvet i en fotostudio med en drömsk blick och djup uringning, på en bädd av texter hon producerat. (Handen är en touch vi la till.)

Foto: Tomas Gunnarsson

Förebild **Ludwig**

"Om han vill och är så trygg i sig själv att han kan säga till folk 'Ja, men jag trivs i klänning'. Då har man ju faktiskt vunnit som förälder."

Foto: Tomas Gunnarsson

Ludwig Larsson Müller älskar att både virvla runt i klänningar och fäktas med piratsvärd. I hans rum finns det både dockor och borgar. Och när han ska fotograferas vill han ha docksmink och stålmannenstrumpor till sin rutiga favoritklänning.

Man skulle kanske kunna misstänka att det är Ludwigs föräldrar Henning och Lisa som ligger bakom hans genuskreativa outfits och lekrum. Men enligt dem kommer det från Ludwig.

— Det började med att han ville låna en kjol av mig, men den var hur lång som helst och ramlade av. Då gav jag honom ett långt linne som han fick ha som klänning. Det var känslan av det svängande tyget som han tyckte om, tror jag. Till slut köpte jag två riktiga klänningar till honom på loppis, berättar Lisa.

LUDWIGS FÖRÄLDRAR SÄGER att de inte har pratat så mycket om genus, utan att det för dem mest handlat om att inte sätta några gränser för Ludwigs fantasi och personlighet (vilket i och för sig råkar vara exakt vad genustänk handlar om).

— Han måste få utforska det han vill, säger Henning. Barn ska få vara barn, det är ju det som är hela poängen.

— Jag känner att... varför ska man ta bort möjligheterna för en pojke att uppskatta det som är vackert? säger Lisa. Ska han bara få titta på grått och brunt i hela sitt liv? Gud vad tråkigt.

När Lisa, som är utbildad make up-artist, sminkar Ludwig till en liten docka på hans begäran poppar idén upp att Henning kanske också vill ha lite smink. Som inbiten filmnörd tvekar han inte en sekund, utan tar chansen att be om en Rita Hayworth-sminkning.

Ludwig hjälper till med rougen.

— Jag tror att många föräldrar undrar om de kommer att klara av att ha ett barn som inte följer normen, säger Henning. För det kan ju inte handla om barnet. Jag tycker att det är jätteviktigt att man inte för över sina egna nojor och rädslor på sina barn.

HENNING OCH LISA tycker att oron kring pojkar som gillar "flicksaker" är väldigt överdriven.

— Det finns väl tusen värre saker än att ens son skulle vilja sminka sig eller ha ett pärlhalsband? säger Henning.

— Ja, om han skulle skära sig själv, göra andra illa, bränna upp hus... då skulle jag vara orolig, säger Lisa.

— Om han vill ha klänning när han är femton år och är så trygg i sig själv att han kan säga till folk "Ja, men jag trivs i klänning", säger Lisa, och Henning fyller i:

— Då har man ju faktiskt vunnit som förälder.

Förebild Alice

Alice Moberg blir ofta tolkad som att vara pojke. Kanske för att Alice – till skillnad från sin tvilling-syster Ella som gillar prinsessor, rosa och har långt blont hår – föredrar mörkblått, superhjältettröjor och kort hår.

De andra barnen på Källö förskola kallar Alice för "han". Personalen säger "hon".

Vi ringde upp Alice föräldrar Johanna och Magnus för ett samtal om Alice och förvirringen som verkar råda kring henne.

— Alla tror att hon är en kille, säger Johanna. Även barn som har känt henne sedan länge.

— Att folk som aldrig har träffat henne tror det är ju inte så konstigt, säger Magnus. Hon ser ju faktiskt ut som en traditionell kille. Men det här är barn som vi känt sedan de var nyfödda, som alltid säger "han". Och så blir de rättade av föräldrarna, som tycker att det är lite pinsamt, "Alice är en hon". Sedan går det en vecka så säger de "han" igen.

Intressant. Är det liksom barnen som är mest konservativa, som inte kan tänka sig att en tjej skulle klä sig så, eller är det de vuxna som är konservativa, som hakar upp sig på namnet? Barnen kanske bara tänker att "Alice" lika gärna kan vara ett pojknamn?

— Det vet jag inte om de reflekterar över, säger Magnus. De är ju ändå fem-sex år. Men tja, i vår

bekantskapskrets är hon den enda som heter Alice.

— Jag tycker att det är tråkigt att normen är att man som tjej måste ha långt hår och rosa kläder, säger Johanna. Vi försöker säga till Alice att det är okej att ha kort hår och ha vilka kläder man vill, och ändå kan vara en tjej. Men hon får ha vilken stil hon vill. Så får vi se om hon håller fast vid det när hon blir äldre.

Förskolepersonalen berättade att Alice ibland säger att hon är en kille?

— Ja, ibland säger hon till dagis att hon är en kille och att hon heter David. Men det är oklart, säger Johanna. Vi har frågat henne om hon vill att vi ska rätta folk, till exempel när någon säger till ett annat barn på stan: "Vänta till din tur, den där pojken är före dig". Och det vill hon inte.

— Samtidigt skruvar hon lite på sig när folk säger fel, säger Magnus. Jag vet inte riktigt hur man ska tolka det.

Skulle det kunna vara så att Alice är en transperson, rent av?

— Jag var själv en pojkflicka när jag var liten, säger Johanna. Och jag är ju inte det nu.

— Om hon väljer att identifiera sig som man när hon är stor, så får vi ta det den dagen, säger Magnus.

— Huvudsaken är att hon trivs med sig själv, och får vara som hon är, säger Johanna. Hursomhelst tycker jag att det är tråkigt att man från omgivningens sida förutsätter att pojkar ser ut på ett sätt och flickor på ett.

Alice tvilling-syster Ella testar vingarna.

Foto: Tomas Gunnarsson

"Huvudsaken är att hon
trivs med sig själv och
får vara som hon är."

Duckface/stoneface

ETT GAMMALT ORD FÖR GENUS är *könsroller*. Och kanske beskriver det ordet bättre hur genus egentligen fungerar.

"Kvinnligt" och "manligt" är något som är inlärt. Vi lär oss tidigt hur vi ska gå, prata, klä oss och agera för att bli sedda som "normala", begripliga och "riktiga" kvinnor och män, killar och tjejer.

Om vi uppfyller rollen som förväntas av oss uppmuntras och belönas vi. Misslyckas vi så straffas vi, eller möts bara av tyst ogillande (utebliven belöning).

Ingenstans är den här processen så tydlig som i *selfies**.

I STATENS MEDIERÅDS RAPPORT DUCKFACE/STONEFACE

från 2014 har forskaren Michael Forsman intervjuat 10- och 13-åringar om deras bildvanor i sociala medier. Och kapitlet om selfies visar att vi redan som 10-åringar vet hur könsrollerna ska spelas.

På Instagram, Facebook och Snapchat kan du lägga upp bilder och få direktfeedback på om du lyckats återskapa korrekt och attraktiv femininitet och maskulinitet. Och lika snabbt kan du bli slagen på fingrarna om du går för långt utanför din könsbox.

I RAPPORTEN FÅR BARNEN SJÄLVA berätta vilka regler som gäller för en typisk tjej- och killselfie.

Som tjej ska du se söt, glad och "naturlig" ut (vilket ironiskt nog kräver en massa smink, bildfilter och *planering*).

Som kille ska du se tuff och oberörd ut. Det får inte se ut som att du tigger "likes", och för mycket gelé i luggen kan verka tillgjort eller – ännu värre – böigt.

Idealet för killar är ett stenansikte. Det ska se ut som att du inte bryr dig om vad andra tycker om dig. Men att du följer den lika långa listan med regler för killars självporträtt visar att du visst bryr dig. Det ska bara se ut som att du inte gör det, bakom ditt lilla stoneface.

SELFIES VISAR OCKSÅ HUR GENUS bygger på isärhållande och nedvärdering. För en kille är det otänkbart att posera som en tjej på bild. Som tjej är det ett normbrott, men inte lika utmanande, att posera "maskulint". Vilket visar att femininitet har lägre status i vår kultur.

Vi tycker att könsroller är ett förlegat påhitt. Varför inte använda just selfies för att skaka av oss de dammiga gamla genustrasorna?

REGLER (ATT BRYTA) NÄR DU TAR SELFIES

Enligt intervjuer med 4-7:e-klassare i rapporten Duckface/stoneface

Tjejer:

- Ta gärna många bilder tills du får fram en bra.
- Lägg inte upp bilder där du ser ful ut.
- Se söt ut.
- Se glad ut.
- Använd gärna bildfilter.
- Titta gärna under lugg (håll därför kameran högt).
- Se naturlig ut.
- Ta gärna på nyinköpta kläder.
- Håll ögonbrynen högt.
- Våga visa hud men akta så det inte blir för mycket.
- Lägg inte upp bilder där du är osminkad.
- Det går bra att göra duckface, men på rätt sätt.

Killar:

- Det är onödigt att byta bild.
- Verka inte som att du jagar bekräftelse.
- Se cool ut.
- Visa inte några inställsamma miner, ha gärna ett stenansikte (stoneface).
- Fota dig själv i grodperspektiv så att du ser större ut.
- Var naturlig.
- Det är bra att göra något i bild (som att åka skateboard).
- Det är bra att vara barbröstad, åtminstone om du är vältränad.
- Ha inte för mycket gelé och annat i luggen, det kan verka tillgjort eller böigt.
- Gör inte duckface.

Morgans selfieskola

FÖR ATT HITTA RÄTT I selfiedjungeln har vi tagit hjälp av Morgan Lutti. Morgan är 18 år, går Estet & media på Borgarskolan i Gävle och sysslar med poledancing, teckning, anime och fotografi på fritiden.

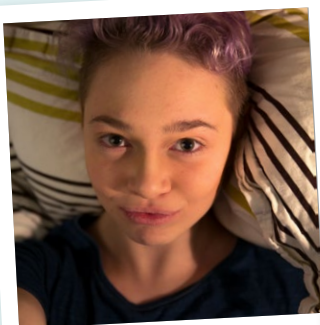
Morgan identifierar sig som *agender*. Det betyder att Morgan inte har någon könsidentitet, och definierar sig varken som tjej eller kille. Ett perfekt vitt blad för våra selfiegenusstudier, med andra ord!

– Jag gillar att experimentera med kläder, säger Morgan. I början fick jag ofta höra kommentarer som började med ett "Oj! Jag trodde att du var en..." Numera brukar folk säga "Oj! Jag kan inte säga vad du är!" Det känns ännu bättre.

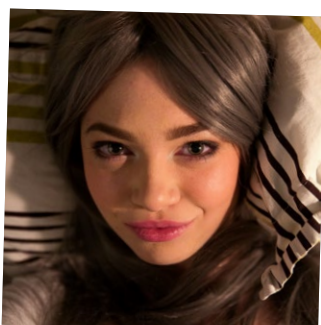
Nedan har ni "selfies" Morgan och Genusfotografen tagit tillsammans, med kommentarer av Morgan.

"Agender" innebär att man är emot krav när det gäller kön och genus. Att man inte känner behovet att uttrycka sig åt något speciellt håll."

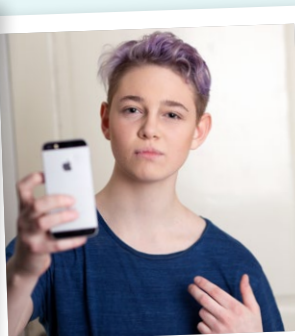
– Morgan Lutti, 18 år

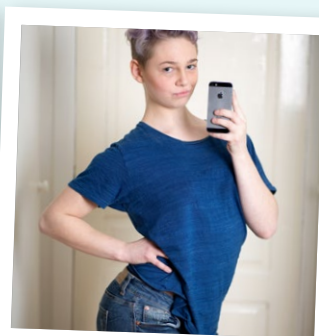
Asså alla ser ju A+ ut om man har lila hår, så är det bara

Ögonbryn = on point
Livet = on point

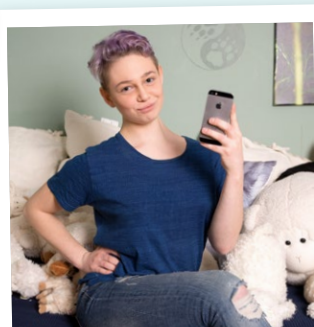
Vilken skillnad hållningen gör!
Jag ser tävlingsinriktad ut

Tror alla håller med om att fler killar borde posera så här!

Tjejer som poserar maskulint brukar mest ses som laxiga

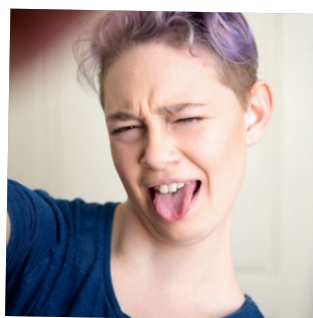
Nån som tycker om att förvirra trångsynt folk

Kissekatt! Tog typ en månad att lära mig göra minen :3

Haha, vad händer ens? Från kissekatt till kanintänder!

Prima exempel på könsneutral fulbild! Försöker bara vara rolig

Jag och Gumman <3

Morgans bästa selfietips:

1. Hitta bra ljus, tänk på uttrycket i ögonen och posera så det känns bra och naturligt!
2. Skaffa Snapchat! Många är obekväma med att bli fotograferade eller att ta "fula" bilder på sig själv, innan de testat Snapchat. "Fulbilder" är nog de mest könsneutrala selfies som går att ta.
3. Med husdjur i bilden kan man se ut hur som helst, för då är det djuret som är viktigast :)

Vem bakar bullar och vem bygger hus?

YRKEN, IDROTTER OCH FRITIDSINTRESSEN ÄR några av alla onödiga saker som av någon anledning, historiskt, fått en "kvinnlig" eller "manlig" stämpel – vilket leder till att du som inte vill få din kvinnlighet eller manlighet ifrågasatt undviker dessa arbetsplatser och fritidssysselsättningar.

Det här vill vi på Gävle kommun inte delta i att cementera.

Vi vill att alla ska nå sin fulla potential, utan att hindras, bromsas eller avskräckas av stereotyper som skymmer utsikter och insikter.

DÄRFÖR SKA VI PÅ KOMMUNEN aktivt välja och ta bilder som motverkar könsstereotypa idéer om vem som ska ägna sig åt och vara bra på vad.

Detta görs bäst med *förebilder*; genom att lyfta fram de som är normbrytare inom sin bransch eller sport på grund av sitt i sammanhanget sällsyntare kön. För kom ihåg: Du kan inte bli vad du inte kan se.

JU MER KÖNSKODAD EN AKTIVITET är, och ju färre förebilderna är, desto oöverstigligare känns könsbarriären för att delta.

Därför känns bildvalen vi gjorde till Gävle kommun-produkten Programväljaren (till höger) för några år sedan extra tråkiga. Med bilden för Byggprogrammet framgår det tydligt vem som förväntas söka till det. Och på bilden under ser vi lika tydligt vem som förväntas vilja gå Barn- och fritidsprogrammet.

Av kommunanställda förskollärare är bara 3 % män. Och andelen byggarbetare som är kvinnor ligger på ynka 1 %. Så här pratar vi alltså om två extremt kvinno- respektive mansdominerade yrkesområden, som tycks vara i skriande behov av nya förebilder.

PÅ DE FÖLJANDE SIDORNA HAR vi porträtterat och intervjuat fyra personer som är i minoritet inom sina yrken, idrotter och hobbies – men som gärna ställer upp som visuella vägvisare.

Den här gymnasieprogramkatalogen från Gävle kommun visar tydligt vem som ska bygga ut huset...

...och vilka som ska passa barnen.

TIPS!

Gör det till en normhjärngympa varje gång nya bilder ska beställas: Vilket kön vore det oväntade valet i den här bilden?

Gör en lista över saker som ses som traditionellt "kvinnliga" och "manliga" – och tänk ut sätt att utmana de uppfattningarna med hjälp av bilder.

SHOPPING

GÄVLEREGIONEN HAR MYCKET ATT LOCKA
hoppinglystna med. Här finns butiker och gallerior för alla
maker och intressen. Här finns också gott om trevliga caféer
och restauranger att varva shoppingturen med.
Eller handla bekvämt och gör ett besök på något av de
stora köpcentrum som finns i närområdet.

Förebild **Jesper**

Jesper Vestman är en omtyckt lärare på Källö förskola i Bomhus.

Han gick Barn- och fritidsprogrammet på gymnasiet. Han har också provat att jobba inom byggbranschen. Så Jesper om någon har bevittnat arbetsplatser där könsbalansen varit kraftigt tippad åt olika håll, och han tror att en jämn könsfördelning på jobbet vore det bästa.

— Det är härligt när det är en mix av kvinnor och män. Är det fler män på en arbetsplats så blir det lätt lite macho. Det är mysigare att jobba så här.

Varför tror du att så få män söker sig till förskolan?

— Jag tror att det mest handlar om lönen. Men det finns också fördomar. Killar kanske tänker ”i förskolan, där finns det ju bara tjejer”, och så tror man att det är

svårare att få kompisar på arbetsplatsen då. Går de till en byggarbetsplats så tänker de kanske att de lättare kommer att få ett umgänge.

Vad tror du skulle kunna locka fler män till förskolan?

— Jag tror att det är svårt att vända på det. För att få in fler så behöver du ju fler män här från början. Annars tror jag att det skulle behövas en extrem lönehöjning.

VI TROR ATT en bra metod skulle kunna vara att lyfta fram Jesper, till exempel genom att välja en bild på honom när nya rekryteringsannonser för jobb inom barnomsorgen i Gävle ska tas fram!

015

35

ANNONSMARKNAD

mittjobb.se

**Vill du göra Gävle lite busigare
och mycket bussigare?**

Just nu söker vi förskollärare!

www.gavle.se/ledigajobb

40

GENUS

ORSNÄS

Vi söker en affärsinriktad

"Jag tror mycket handlar om lönen,
men det finns så klart fördomar
också."

Förebild **Christine**

"Jag trodde kunder skulle vara mer negativa, typ; klarar du verkligen av det här? Men det är snarare tvärtom. Folk tycker att det är jättekul att man är tjej."

VRKESPROGRAM

Bygg- och anläggningsprogrammet BA

Anläggningsfordon, husbyggnad, mark och anläggning, måleri och S-yrken

FÖR DIG som vill arbeta inom något av de många yrken som finns inom bygg- och anläggningsbranschen. Du kan utbilda dig till byggnadssträrbetare (snickare), betongarbetare, byggnadsmålare, byggnadspålslagare, glastekniker, golvläggare, murare, väg- och anläggningsarbetare med mera.

Du får efter gymnasieskolan vanligtvis först söka arbete som lärling. Det är först när du gjort färdigt din tid som lärling som du får fullt betalt.

DU LÄR DIG till exempel snickeri, anläggningsarbete, målnings-, plåtslageri och betongarbeten. I yrkesteorin kommer du att läsa ritningar samt lära dig egenskaper hos olika material. Alla ämnen är viktiga!

Du måste kunna arbeta självständigt och vara häändig, ha sinne för färg och form och inte vara rädd för höjder eller obekväma arbetsförhållanden.

Glöm inte att du skall göra intresseval. Se Ansökan, sidan 96.

Foto: Tomas Gunnarsson

Tänk på att inkludera utan att markera även här: Varför inte använda Christine som modell till nästa års programväljare för Gävles gymnasieskolor?

Christine Wahlund jobbar som plattsättare på en byggfirma i Valbo. Hon jobbar aktivt som förebild genom att ta emot praktikanter och vara handledare åt elever – både tjejer och killar – från byggprogrammet på sin gamla gymnasieskola i Sandviken.

Christine beskriver sig själv som framåt och utåtriktad, och tror att det är en fördel i mansdominerad bransch.

— Du ska kunna ta för dig, så att säga. Ha glimten i ögat och kunna sätta folk på plats.

Hon trodde att hon skulle möta fler negativa reaktioner när hon kom ut i arbetslivet. Men det har snarare varit tvärtom.

— Folk tycker att det är roligt att man är tjej och blir imponerade av att man kan sitt yrke.

SAMTIDIGT KÄNNER CHRISTINE till kvinnor i branschen som har stött på mycket större svårigheter.

— Det finns kvinnor som har blivit sexuellt trakasserade och såna hemska grejer. Det vet jag inte riktigt vad jag ska säga om, eftersom för mig finns inte det. Men då har jag jobbat på mindre företag, och de har jobbat på byggen med kanske 400 anställda.

UTVECKLINGEN GÅR DOCK åt rätt håll, tror Christine. Hon tror att byggbranschen kommer att bli mer jämställd, och därigenom bli en bättre miljö både för kvinnor och män.

— Min chef tycker att det aldrig har varit så bra stämning på företaget som sedan jag började. Alla är kärleksfulla och glada!

Förebild **Fanny**

Fanny Hammarberg, 13 år, tävlar i road racing. På grund av att hennes Honda NSF 100 går så snabbt (120–130 km/h) får den inte köras på allmän väg. Därför stämmer vi träff med Fanny ute på Alderholmen.

Hennes mamma Therése – som själv ser sig som en hästtjej – försökte fresta Fanny med en ponny när hon var liten. Men hon skulle prompt köra motorcykel, och älskar även allt med fyra hjul.

– Alltså, det är så vanligt med ridning, tycker jag. Jag ville göra något annorlunda!

FANNY TYCKER ATT det är lite tråkigt att det finns fler manliga än kvinnliga utövare inom road racing.

– I de högre klasserna där de kör fortare med större hojar och mer kubik, där är det väl lite fler tjejer, men fortfarande inte fler tjejer än killar.

Fanny kombinerar skinnställ med nagellack i silvermetallic. Som knäskydd har hon rosa smileys. Hon säger att hon inte känner någon extra press att vara ”grabbig” bara för att hon håller på med en mansdominerad sport.

– Absolut inte. Jag försöker bara vara mig själv. Jag tycker inte att sporten är ett grabbigt intresse, utan något som tillhör både killar och tjejer. Man kan vara jättetjejig och älska klänningar, rosa, att måla naglarna och köra motorcykel.

Vad är det roligaste med road racing?

– Att det går så fort. Det jag tycker mest om är när jag kör om folk!

Fanny under en tävling i Gröndal.

"Det roligaste är att
köra om!"

Förebild **Basem**

Basem Muhanna kom till Gävle för två år sedan. Eftersom han ridit i sitt hemland Syrien letade han efter en ridklubb när han kom hit, och fann Gävle Ryttarsällskaps ridskola i Lervik.

Han blev överraskad när han upptäckte att det var mest tjejer och kvinnor på ridklubben.

— Här i Sverige är de flesta som rider kvinnor. Men i Syrien, och i Dubai där jag också har bott, är de flesta som rider killar.

Varför tror du att det är så?

— Jag vet inte. Killar här kanske tycker att rida hästar inte är så manligt?

Vad skulle du säga för att förmedla tjusningen med ridning och locka fler killar till stallet?

— Relationen mellan häst och människa är något som inte har ett pris. Jag kan inte förklara, man kan

bara känna det, när man provar att rida. Alla här i Sverige tycker om att ha hund, till exempel. Det är lika. Man kan inte leka med hästar, men man kan rida hästar och ha en relation för att göra en vacker sak. Det är som att dansa tango eller salsa. Den här sporten behöver ett par. Det är inte ett par av två människor, utan av en människa och ett djur. Det är speciellt.

— Jag rider 45 minuter när jag kommer hit. Men de här minuterna är den bästa kvalitetsstunden på min dag. Det tar bort stressen.

VI FÅR FÖLJA med Basem när han ryktar hästen Damelio i stallet, och han insisterar på att vi ska stanna och se på när han rider också.

— Det är så vackert när man rider. Det handlar om att utveckla relationen med hästen. Att visa kärlek till den.

Foto: Tomas Gunnarsson

"Relationen mellan häst och människa
är något som inte har ett pris."

Genusrenovering #1

Foto: Karl Bogren och iStockphoto

Familjen Boberg, 2012

Kanske den allra mest könsstereotypa sommarbilden från vår granskning på sidan 9. Den minigolfande familjen. Pappa håller i klubban och visar hur man puttar. Mamma står på knä och sprängs av extas över hur pricksäkert pappa puttar.

Foto: Tomas Gummarrson och iStockphoto

Familjen Boberg, 2015

Vi letade upp familjen i genusvraket från 2012 och bad dem om en andra chans. Nu är mamma Kicki den som slungar klotet, och pappa Mathias den som häpnar, cheerleadar och tar hand om sönerna Oliver och Totte. Så där ja – genusrenoverad!

Genusrenovering #2

Fyra stolta muslimer, 2015

För systrarna Hamdi och Halima Ali (längst till vänster och höger), Ikram "Ikky" Yusef och Lina Abusagr är religionen viktig. Däremot är det inte lika viktigt för de fyra barn-
domsvännerna att bära slöja. Hamdi och Lina har tidigare burit slöja, men kände att de gjorde det av fel anledningar: Hamdi för att alla andra gjorde det, Lina mest för andra kvinnors rätt att bära slöja i Sverige. För Halima är slöjan däremot en del av henne, och får henne att känna sig självständig, självsäker och trygg. Ikram är en sann modenörd och driver föreningen Hijabistas – en förening som främjar mode för kvinnor med slöja och vars motto är "Cover up in style".

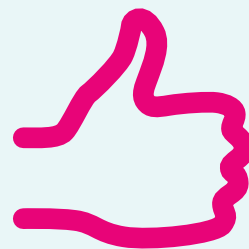
Fyra stolta muslimer, 2012

2012 var Ikky, Halima, Lina och Hamdi med i Arbetarbladet i samband med ett projekt där de ville visa att en sjal inte behöver betyda "förtryckt", utan kan vara ett val, något som ger styrka och ett modeplagg. Och hur är de portrerade? Leende (harmlost, inte stolt) och NIGANDE.

Bra genusexempel från Gävle!

Bilder där vi – och ett par andra aktörer från Gävle – fått till det. Så här utmanar du könsstereotyper och duckar genusklyschor.

Gävle kommun

Fastighetsskötaren Nicole Hughes som jobbar på Gävle-fastigheter, här skildrad lagande en trasig dörr. Hon är framställd som aktiv, i en äkta arbetsmiljö. Om bilden är arrangerad så spelar det ingen roll, för den känns ändå naturlig och trovärdig. Den har också bra värme och närvaro, trots att Nicole inte tittar direkt in i kameran.

Foto: Albin Bogren

Gävle kommun

Kampanjen "Kom till skott med läsningen" bryter med könsstereotyper både i innehåll och utförande. Lokala idrottsprofiler, som ex-GIF-spelaren Anders Wikström på bilden, visar att det inte är "omanligt" att läsa böcker. Extra bra bild för att en man visas i en omhändertagande roll.

Foto: Marie-Louise Andersen

Nöjesmix

Söt hockeykille (Sebastian Enterfeldt i Brynäs IF) som tindrar med ögonen i grönskan. Visst känns det mer inbjudande än en machobild med korslagda armar och hårda skuggor i ansiktet?

Foto: Anna Utterberg

MittMedia

Actionbild på fotbollsspelare i Hille IF: ett foto som fångar spelarnas styrka, snabbhet och fokus.

Foto: Catharina Hugosson

Gävle kommun

Det kryllade av kvinnor med barn på våra sommarbilder från 2012–2013. Här har vi dock en fin, varm bild av en man med ett barn. Med tanke på att vi 2016 fortfarande ser tidningsrubriker som "Fick ihop rollerna som mamma och chef" så behövs bevisligen fler bilder på närvarande män och pappor som tar familjeansvar.

Foto: Karl Bogren

Ica Maxi

Okej, inte ett exempel från Gävle, men ändå lysande: Ica Maxi lät en pojke vara lucia på omslaget till sin julkatalog. En pojke som dessutom varken är vit eller blond (vilket original-Lucia i och för sig inte heller var!). I bakgrunden skimtar också tjejer som får vara tomtar och stjärngossar (stjärngussar?).

Foto: Marcus Lawett

Gävle kommun

Roger Thollin, filmansvarig på Bio 7:an i Gävle, porträtterad med klassisk "half drag"-sminkning till en broschyr för medarbetare på Gävle kommun.

Foto: Marie-Louise Andersen

Varma, verkliga och vardagliga bilder

UNDVIK KÖNSSTEREOTYPER OCH INKLUDERA EN bredd av Gävlebor utifrån de sju diskrimineringsgrunderna utan att göra en stor grej av det (kom ihåg: inkludera utan att markera). Så kan de senaste 50 sidorna sammanfattas i en mening.

Men vad ska vi tänka på i övrigt, vad gäller bildspråk och behandling av fotopersoner?

Jo, inom Gävle kommun vill vi att våra bilder ska leva upp till tre V:n: varma, verkliga och verksamhetsnära.

Varma

- Se till att skapa bra kontakt med dem du porträtterar. Var välförberedd så att inte teknikstrul eller rekning efter fotomiljöer stjälar tid från att lära känna personen så gott du kan och få rätt känsla i bilderna.
- Var inte rädd för att gå nära personen (som Genusfotografen gjort på bilden av Majid till höger). Bilder tagna på avstånd känns ofta mer opersonliga.
- Ett leende är aldrig fel. Se bara till att undvika för insmickrande leenden hos kvinnor och för självgoda vargflin hos män. Bättre nyckelord är att personer gärna får se *glada, öppna* och *själsäkra* ut på våra bilder.

Verkliga

- Använd hellre riktiga personer än modeller.
- Använd hellre äkta platser och omgivningar ur Gävle med omnejd än fotostudior och andra fiktiva miljöer.
- Försök skildra människor i verkliga situationer och sammanhang. Om du fotograferar någon i sin yrkesroll, spendera gärna en timme eller två på personens jobb och skildra den utförande riktiga arbetsuppgifter. Fråga personen i förväg när ni har bäst möjligheter att skildra personen i action så att ni inte behöver arrangera alltför mycket.

Vardagliga

- Vår verksamhet är till för människorna i Gävle kommun och vi möter de flesta av dem i vardagen. Därför ska bilderna vi använder också visa medborgare och medarbetare i vardagliga situationer.
- Välj miljöer och situationer som målgruppen kan anknyta till bäst. Vänder sig texten exempelvis till lärare, ta eller använd bilder från skolmiljöer. Är målgruppen föräldrar och vårdnadshavare – visa situationer som alla med barn kan känna igen.

Foto: Tomas Gunnarsson

Ikram Yusef, som fått agera både handmodell och genusrenoveringsmodell i vår handbok. Trygg blick, öppet leende, självsäkert kroppsspråk.

Foto: Tomas Gunnarsson

Vårt tidigare kommunalråd Carina Blank under ett möte med kommundirektören Göran Arnell.

Checklistor och tips!

Vik ett hundöra på den här sidan om du snabbt behöver kunna stämma av att dina bilder är genusmedvetna och inkluderande.

Inkludering

Hur många kvinnor respektive män finns med på bilderna?

Antal kvinnor: _____

Antal män: _____

Antal med annan eller okänd könsidentitet: _____

Om det finns en obalans, kan du välja andra eller ta nya bilder så att andelen kvinnor/män blir närmare 50-50%?

☐ Självklart!

☐ Nej, omöjligt 😞

Finns det en bredd av Gävlebor i bilderna utifrån de sju diskrimineringsgrunderna? Har du inkluderat personer med olika...

☐ Kön?

☐ Könsidentitet/könsuttryck?

☐ Etnisk tillhörighet/hudfärg?

☐ Religion?

☐ Funktionsnedsättning?

☐ Sexuell läggning?

☐ Ålder?

Har du tänkt på att inkludera utan att markera? Får normbrytande personer representera Gävlebor och inte bara sin normavvikelse i materialet?

☐ Japp!

☐ Nej, hur inkluderar jag utan att markera nu igen?

→ **Gå tillbaka till sidan 14!**

Genus

Vilka av de tio vanligaste genusklyschorna från sidorna 24-27 har du lyckats undvika?

☐ Änglalikt leende kvinnor och mordiskt blängande män

☐ Passiva kvinnor och aktiva män

☐ Tramsiga och sexualiserande bilder av kvinnor

☐ Kvinnor fotade uppifrån och män nerifrån

☐ Kvinnor i naturen och män på kontoret

☐ Sittande kvinnor och stående män

☐ Relationsinriktade kvinnor och målinriktade män

☐ Bresande män

☐ Kvinnor och män fotade för sig

Har du tänkt på att lyfta fram kvinnor och män som på grund av sitt kön är i minoritet inom sin bransch, sport eller hobby?

☐ Ja!

☐ Nej, varför var det viktigt nu igen?

→ **Gå tillbaka till sidan 38!**

Har du tänkt på att inte förmedla begränsande och könsstereotypa budskap om hur kvinnor och män är?

☐ Ja

☐ Jo, jag försökte, men det blev genusknas ändå.

Går bilden att genusrenovera?

☐ Hihi. Kan försöka!

☐ Behöver inspiration!

→ **Finns på sidorna 48-51!**

Enkelt och avslöjande genustest!

Vad händer om du byter kön på modellerna? Blir det ingen skillnad har du förmodligen fotat könsneutralt!

Tre tips för att hitta normbrytande modeller

1. Hör av dig till föreningar och organisationer som har kontaktnätet du själv saknar (RFSL Gävleborg om du behöver få tag på hbtq-personer, till exempel).
2. Skriv en efterlysning som du kan lägga upp både på kommunens hemsida och sprida i sociala medier och till medarbetare internt.

3. Börja med att efterlysa dem du tror är svårast att hitta. Då minskar du risken att i efterhand få höra dig själva säga: "Vi hade inte tid att hitta någon..." (barnmorska som är man, transperson som spelar ett instrument, och så vidare.)

Upphovsrätt och personuppgiftslagen

ALLA FOTOGRAFIER, ILLUSTRATIONER, IKONER ELLER andra bilder omfattas av upphovsrätt. För att få använda en bild krävs därför ett godkännande av bildens upphovsperson. Ofta innebär det att betala en summa för att få använda bilden i vissa sammanhang.

Bilder som hämtas från internet får aldrig användas annat än som skissbild eller i interna presentationer om du inte bett om lov att använda bilden.

Upphovsrätt kan inte förhandlas bort, men alla upphovspersoner kräver inte ersättning.

DET FINNS MÅNGA OLIKA LICENSFORMER för bilder, de två vanligaste är rättighetsbilder och royaltyfria bilder.

En **rättighetsbild (rights managed)** ägs av upphovspersonen och "hyrs" av den som vill använda den. Oftast för ett väldigt specifikt sammanhang, till exempel en broschyr eller en webbsida. Bildens storlek, placering och hur stor spridning den får avgör hur mycket den kostar att hyra.

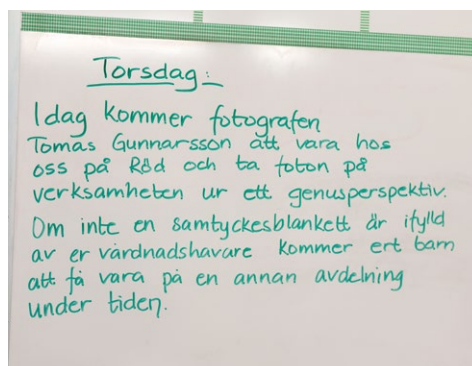
En **royaltyfri** bild köper du rätten att använda fritt. Den får användas i så gott som alla sammanhang oavsett storlek, placering och spridning. Royaltyfria bilder kan till och med placeras i en bildbank.

PERSONUPPGIFTSLAGEN (PUL) HAR TILL SYFTE att skydda den enskilda personens integritet. Därför behövs samtycke, helst skriftligt, till att publicera bilder för reklam- och informationsmaterial på webb och i tryck. **Det är alltid den som köper bilden som ansvarar för att alla som syns på bilden gett sitt samtycke.** PUL gäller naturligtvis även där kommunens personal finns med på bilden.

I vissa situationer är det extra viktigt att värna om den personliga integriteten. Till exempel när det gäller särskilt utsatta grupper som personer inom vård och omsorg eller barn. I de fallen krävs alltid skriftligt tillstånd.

Några enkla rättesnören!

1. Använd inte bilder som du är osäker på vem som har tagit eller som du inte vet säkert att du får använda.
2. Använd inga bilder i andra sammanhang än de du betalat för eller avtalat om.
3. Fotograf ska alltid anges. Både i trycksaker och på webben.
4. Personer som tydligt kan identifieras på en bild måste godkänna sin medverkan. Helst skriftligt.

När vi fotograferade Jesper och Alice på Källö förskola pratade vi med personalen i god tid i förväg för att få godkännande från barnens föräldrar.

Mars 2013

Vecka två på det nya jobbet. Telefonen ringer. "Har du sett bilderna? Vad sysslar ni i Stadshuset med? Förstår ni överhuvudtaget hur era bilder sänker unga tjejer?!" Kvinnan i andra änden av telefonen har sett affischerna i Stadshusets stora fönster mot gågatan och Rådhusstorget i Gävle. Hon är upprörd. Och misstänksam. Eftersom jag är man och troligen inte kan eller vill förstå. Jag hade sett bilderna i förbifarten, men inte reflekterat över dem. Det borde jag ha gjort. Jag lovade bot och bättring. På allvar.

Bilderna var inte en spegling av enbart Gävle. De var en spegling av det samhälle vi lever i och de fördomar och stereotyper som vi alla bär med oss oavsett om vi vill eller inte. För att vi har fostrats så. Pojkar gör, flickor beundrar. Pojkar löser, flickor frågar. Flickor shoppar, pojkar jobbar. Flickor omtänksamma, pojkar egocentrerade. Stadshusets fönster kablade ut allt detta. Och fönstren var givetvis fria från invandrare och homosexuella.

Kvinnan hade rätt. Vi hade inget tänk om hur vi kommunicerar inkludering och mångfald. Det öppna samhället. Det välkomnande. Vi hade heller inte tagit ställning. För att förändra och förbättra. Som passiva bidrog vi till att hålla fördomar vid liv och med dem begränsningarna för många.

Där började vi. Sjukdomsinsikten var klar, vår egen förmåga att bli bättre begränsad. Vi sökte vård och fann den hos Tomas Gunnarsson, även känd som Genusfotografen.

Oktober 2015

Vår bildhandbok är snart klar. Bilderna är själva boken, men det är samtalen bakom bilderna som har gjort den möjlig. Vi har pratat mycket och länge om hur vi kan skapa goda samhällen där människor ges möjligheter att leva ut sin fulla potential, att vara lyckliga helt enkelt. Och vikten av att få drömma för att nå dit. Att inte begränsas. Att ha utsikt över livets möjligheter. Vi har pratat om stereotyperna och fördomarna som dödar drömmarna. Att varje dröm som dör är en förlust. För drömmaren och för samhället. Och att vi inte bara kan, utan måste ändra på det.

Just nu

Handboken är i din hand. Den ska vara enkel att använda. Avskalad av teorier. Den är byggd på kontraster och inspiration. Få pekpinnar, mest ögonöppnare. Den är fylld av människor som har vägrat att låta sina drömmar dö. Som alla ställt upp frivilligt. Som har haft modet att ta ställning.

Kvinnan som ringde andra veckan på jobbet är inte med i boken. Kontakten har tyvärr gått förlorad. Kanske läser hon denna handbok. Inte för att hon behöver. Utan för att hon tog ställning en kall dag i mars 2013. Hon är en ögonöppnare. Tack alla som gjort handboken möjlig och tack till alla er som väljer att använda den!

Johan Adolfsson
kommunikationschef
Gävle kommun

Foto: Tomas Gunnarsson

Tack...

Tack alla som medverkat i handboken, Ludwig och hela familjen Müller Larsson, Fanny och Therése Hammarberg, Zejnab "Zozo" Wahid, Kerstin Monk och Eileen Thormodsen, Jazz och hela familjen Bydén, Alma och hela familjen Bergqvist, Ikram "Ikky" Yusef, Carina Blank, Alice, Ella och hela familjen Moberg, Morgan och Katrin Lutti, Emma Heine, Jesper Vestman, Idun, Lamek, Milton, Shaine och de andra barnen på Källö förskola, Christine Wahlund, Basem Muhanna, familjen Boberg, Hamdi Ali och Halima Ali, Lina Abusagr, Göran Arnell, Majid Meshkintorreh, Manno Endalib och eleverna i S3B och S3C på Vasaskolan i Gävle (HT2014).

Tack alla fotografer som ställt upp med era bilder, Albin och Karl Boberg, Marie-Louise Andersen, Anna Utterberg, Jonas Forsberg, Catharina Hugosson, Gun Wigh, Anna Alexander Olsson, Annakarin Björnström, Patrik Häggkvist, Daniel Starnberg, Anders Lindén, Mikael Lundström, Mats Bengtsson, Stéfan Estassy och illustratören Cecilia Birgersson Nordling.

Tack alla som läst, tyckt till och på andra sätt hjälpt oss ta fram handboken, Malin Michea, Kristina Wicksell, Hannah Lemoine, Kajsa Svaleryd, Linnéa Manzanares, föreningen Gävles Unga, Lisa Andersson Tegnér, Kian Sigge, Rasmus Gunnarsson, Carl-Fredrik Jensen, Alfred Holmgren, Andrea Sjölund, Mårten Vennelin, Henrik Nyquist, Cecilia Vågberg, Weronica Nilsson, Cecilia Wiklund, Leif Hall, Daniela Andersson, Anna Gullberg, Daniel Nordström, Markus Boberg, Anna-Stina Atterday, Patricia Kingdon, Dressmann Söderhamn (för lånet av kostymen) och Nanna Amoruso Kokko (för sminket av Morgan och blomningen av Manno på bilden ovan!).

BILDER SOM FÖRÄNDRAR VÄRLDEN är en bildhandbok skapad av Tomas "Genusfotografen" Gunnarsson i samarbete med Gävle kommun. Den innehåller lättillgängliga texter om genus, normer och inkludering, tips, personporträtt, intervjuer och bildexempel på både bra och dåligt genustänk från media, reklam och kommunbroschyrer – såväl lokalproducerade genusfloppar som normkreativa pärlor från hela Sverige.

Bildhandboken hjälper dig som tar, väljer eller beställer bilder att vara genusmedveten och inkluderande i dina val.

